



หนังสือคู่มือและแบบเรียนภาษามลายู ในสังคมไทยก่อนพุทธศักราช 2500

อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ

ความรับรู้ว่าด้วยสื่อสิ่งพิมพ์นำเสนอภาษามลายูในสังคมไทยนั้น มองผาดเมินชวนให้เข้าใจไปว่าเป็นที่ทราบ ๆ กันดีอยู่แล้ว มีหน้าซ้ำยังที่กติกเสียดอีกในทำนองที่ย่อมจะต้องมีผู้ค้นคว้ามากมายพอควร แต่หากไต่ร่องต่องดี ๆ และลองสำรวจงานศึกษาประวัติศาสตร์หนังสือคู่มือและแบบเรียนภาษามลายูเข้าจริง ๆ กลับพบว่าแทบจะไม่ค่อยมีใครสนใจชวนขวยเจาะลึกเนื้อหาเหล่านี้เลย ทั้ง ๆ ที่สามารถสะท้อนบริบทสังคมสำคัญในโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทยได้อย่างดีเยี่ยม

บทความนี้จึงใคร่หยิบยกเอาข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือคู่มือและแบบเรียนภาษามลายูที่จัดพิมพ์เผยแพร่ ออกมาในเมืองไทย โดยกำหนดช่วงเวลาก่อนพุทธศักราช 2500 ซึ่งได้พากเพียรสืบเสาะจากหลักฐานต่าง ๆ ในเบื้องต้นมาพินิจวิเคราะห์และพยายามสังเคราะห์ประเด็นพินิจคิดเพื่อเป็นฐานในการต่อยอดองค์ความรู้ สืบไป

สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีกสะท้อนภาษามุสลิมในสังคมไทยค่อนข้างชัด ได้แก่ คู่มือหรือแบบเรียนภาษามลายู ซึ่ง จะว่าไปทางการสยามได้ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้เรื่องภาษานี้มานานแล้วในฐานะจะใช้สื่อสารเพื่อ ประโยชน์ทางราชการด้านต่าง ๆ ของประเทศ และรัฐบาลก็ถึงขั้นสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือคู่มือหรือแบบ เรียนภาษามลายูนับแต่ช่วงทศวรรษ 2450 หลักฐานยืนยันก็คือหนังสือ แบบเรียนพูดมะลายู ผลงานเรียบเรียง ของนายเทียน บุตร์พระโกษาอิศihak คำว่า 'โกษาอิศihak' เป็นบรรดาศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์จะพระราชทาน ให้แก่ขุนนางชาวมุสลิมที่รับตำแหน่งล่ามภาษามลายูในกรมท่าขวา (จุฬารัตน์, 2546)

นายเทียน บุตร์พระโกษาอิศihakบอกเล่าถึงการเรียบเรียง แบบเรียนพูดมะลายู ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 โดย โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ เมื่อรัตนโกสินทรศก 127 หรือตรงกับพุทธศักราช 2451 ว่า

“แบบเรียนมะลายูเล่มนี้ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวง มหาไทย มีรับสั่งให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงขึ้นเมื่อ ร.ศ. 121 แลเมื่อสำเร็จแล้วได้ประทานไปยัง กรมศึกษาธิการ เพื่อจะได้พิมพ์ใช้ในการเล่าเรียนให้เปนประโยชน์ต่อไป

เมื่อกุลบุตรจะหัดเรียบเรียงถ้อยคำ หรือหัดพูดภาษามะลายูในแบบตำราเล่มนี้ แม้รู้ ไวยากรณ์ไทยด้วยแล้วก็จะกระทำให้เข้าใจได้โดยเลียด

ลักษณะที่จะเรียบเรียงถ้อยคำ ในภาษามะลายูให้ถูกต้องตามไวยากรณ์นั้น จะอธิบายไว้ ให้เข้าใจเป็นส่วน ๆ ตามลำดับที่ละน้อยพอสมควรแก่กำลังและเวลาของนักเรียนซึ่งจะเรียนได้

ประการหนึ่งเมื่อนักเรียนได้เรียน ถึงบทใดบทหนึ่งในตำราเล่มนี้ก่อนที่จะขึ้นใหม่ ควรจะ เล่าศัพท์ที่ได้เรียบเรียงไว้ในบทนั้น ๆ ให้ขึ้นใจก่อนเสมอจึงควรเรียนต่อไป อีกอย่างหนึ่งเมื่อได้ พบเห็นถ้อยคำในบทใดที่สงสัย ก็ควรให้หาหรือไต่ถามต่อผู้รู้หรือผู้ที่จะแนะนำได้โดยทันที เพราะ เหตุว่าตัวอักษรคำพูดในภาษาไทย กับภาษามะลายูหาตรงกันทีเดียวใหม่ ตัวอักษรหรือคำพูด ภาษามะลายูบางตัวยากที่จะหาตัวอักษรไทย ตัวใดตัวหนึ่งมาเกี่ยวข้องให้ตรงกันได้ เพราะฉะนั้นจึง เปนการลำบากแก่ผู้ที่อ่านตัวอักษรมะลายูไม่ได้ ในที่นี้ได้จัดเรียงเป็นศัพท์เฉพาะคำหนึ่ง ๆ และ ได้หมายอักษรารันต์ไว้ด้วย เพื่อให้ออกเสียงเป็นตามสำเนียงนั้น ๆ ด้วยแล้ว แม้ถ้านักเรียน ได้เห็นศัพท์คำใดคำหนึ่งมีอักษรารันต์อยู่ด้วยแล้ว ต้องระวังออกเสียงให้กระทบตัวอักษรซึ่ง ได้การันต์ไว้สั้นหน่อย ๆ เสมอกับตัวอักษร ที่สกดไว้สั้นก็ดี เมื่อตัวอักษรตัวใดสกดให้ออกเสียง ตัวนั้นแม้ไม่ชัดทีเดียวก็จะเพี้ยนแต่เล็กน้อย

ตำราแบบหัดพูดมะลายูเล่มนี้ ความประสงค์ที่ได้เรียบเรียงขึ้นครั้งนี้ ประสงค์แต่จะให้ศิษย์ รู้จักเรียบเรียงถ้อยคำและพูดมะลายูได้ถูกต้องเท่านั้น มิได้ประสงค์จะฝึกหัดให้รู้จัก และ เขียนหนังสือมะลายูได้ด้วยเลย.” (นายเทียน บุตร์พระโกษาอิศihak, 2451, น. 1-2)

เอกลักษณ์โดดเด่นที่ทำให้ แบบเรียนพุดมะลายูของนายเทียนแตกต่างไปจากหนังสือแบบเรียนเล่มอื่น ๆ คือการที่เขาได้นำเอานิทานอีสปมาแปลเป็นคำอ่านออกเสียงในภาษามลายูด้วย ซึ่งผู้เขียนบทความนี้ใคร่ขอยกตัวอย่างนิทานเรื่อง ‘สุนัขคาบก้อนเนื้อ’ หรือ ‘บฮาเคียนยังกะควาตรีฮัลอันยงดังันสะกาปังตุลลัง’ ในแบบเรียนบทที่ 47 มาแสดงไว้มีใจความว่า

1. สะบารัมมูลา มากาอาดาเลียห์ สะเอโกร์อันยงบารียาลันมั่งควงคังสะวาตุตุลลัง อาปาบีลาซาไปกะปาตา สะวาตุซุ๊ง อียาปนฮันดะกั มะญำบรังสุ๊งอี่ตุ

2. มากาบาริตีร์ล้า อียาตีตปีบติงอี่ตุ อียามะลีหัต กะดาลำอาเอรียังยาร์นิศอี่ตุ มากากะลีฮาดันล้าห์อากันบายังบายังญาดิดาลำอาเอรียอี่ตุ ปาดาบี้เกร์นญา อาดาเลียห์ปูละ สะเอโกร์อันยงลาเอินมั่งควงคังตุลลังยูคะ

3. มากาตาดังล้าห์ อันยงอูตุ ปีเกร์นยังตอมะฮ์บารีกะฮัน ดะกัมะงำเบล อากันตุลลัง บายังบายังญามากาตะตาคาลา อียามันนุกากัน มุลตญา ตูลังบดลยังดิดาลำมุลต อี่ตุปนตารียาไต้ห์ กะดาลำอาเอรียาดาลีลัง

4. มากาอันยงยังตอมะฮ์ อี่ตุปนฮาบิสล้าห์ มากันนันญา ยังตล้าห์ซุติห์ ตันตุยาตี บารียาลเอินมากาติยาดาเลียห์ อียามันดาบัตลาคี สะเฮงคาตาดังล้าห์ ดูกาจีตา กะปาตาญา

5. ฮัลบารังลียาปา ซุติห์อาดา สติยาลามา ยิกาบาริตอมะฮ์กะฮันดะกั ดาร์ลเบ็ห์บานญะกั ยังสะบุเล็ห์ สลาลูมัน ตาบัตกะรุคียัน อาดาญา (นายเทียน, 2541, น. 82)

นายเทียนมิได้แปลความเป็นภาษาไทยเอาไว้ให้ แต่ระบุความหมายของบางถ้อยคำ เช่น มั่งควงคัง แปลว่า คาบ มะญำบรัง แปลว่า ข้าม กลีฮาดัน แปลว่า



เห็น มะงำเบล แปลว่า จะเอา บารียาลเอิน แปลว่า อื่นที่ไม่ใช่ ตูลังบดล แปลว่า กระตุกแท้ (ตุลลัง แปลว่า กระตุก) บติง แปลว่า ฝั่ง ตลิงปีเกร์น แปลว่า ความคิด คิดเห็น ตอมะฮ์ แปลว่า โลกมากาตะตาคาลา แปลว่า มั่นกั และกะรุคียัน แปลว่า ขาดทุน (นายเทียน, 2541, น. 81)

อ่านคร่าวแรก แม้ผู้เขียนบทความจะไม่เข้าใจความหมายภาษามลายูทั้งหมด กระนั้นก็ไมยากจะคาดเดาว่านี่น่าจะเป็นนิทานอีสปเรื่องสุนัขตัวหนึ่งคาบก้อนเนื้อในปากวิ่งข้ามสะพานมา เมื่อถึงกลางสะพานก็ก้มมองลงไปใต้น้ำเบื้องล่างเห็นสุนัขอีกตัวหนึ่งกำลังคาบเนื้อชิ้นใหญ่กว่า จึงเกิดความโลภอยากจะได้เนื้อชิ้นที่เห็นใต้น้ำ ทำยที่สุด สุนัขตัวนั้นชูค้ำรามจะแย่งชิงเนื้อจากสุนัขใต้น้ำ ผลออกปากจนเนื้อที่คาบหล่นลงน้ำ เจ้าสุนัขจึงกระโจนลงไปใ้ในกระแสน้ำเชี่ยวกรากจนพดตัวมันลอยไป ส่วนสุนัขที่เห็นใต้น้ำนั้น แท้จริงก็คือเงาของตัวเอง

ล่าสุดเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน ผู้เขียนบทความได้พบกับชะการ์รียา อมตยา กวีหนุ่มจากคาบสมุทรมลายูเจ้าของรางวัลซีไรต์ประจำปี 2553 ซึ่งเขากรุณาช่วยอ่านและยืนยันว่าเป็นนิทานอีสปเรื่องที่คาดคิดไว้จริง ๆ

นอกเหนือไปจากนิทานอีสปเรื่อง ‘สุนัขคาบก้อนเนื้อ’ แล้ว ในหนังสือ แบบเรียนพุดมะลาญ นายเทียนยังนำนิทานอีกหลายเรื่องซึ่งผู้เขียนบทความคิดว่าส่วนใหญ่ น่าจะเป็นนิทานอีสปมาแปลเป็นคำอ่านออกเสียงในภาษามลายู อันได้แก่ เรื่อง สุนัขป่า นกยางกับปู สิงโตกับกระต่าย หมีขาวหรือหมีน้าแข็ง เป็นต้น แน่แน่นอนว่า ข้อมูลจากนิทานเหล่านี้มีประเด็นอะไรให้อภิปรายอีกหลายประการและแทบยังไม่มีใครนำไปศึกษาวิเคราะห์เท่าใดนัก

ความนิยมเรียนรู้ภาษามลายูในสังคมไทย ค่อย ๆ ทบพืดตลอดช่วงทศวรรษ 2460 ล่วงมาถึงทศวรรษ 2470 เช่นพุทธศักราช 2468 มีการจัดพิมพ์หนังสือ ภาษามะลาญ แปลเป็นภาษาไทย ยิ่งช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 ดู

เหมือนสื่อสิ่งพิมพ์เรื่องภาษามลายูเฟื่องฟูยิ่งยวด ชวนดูกันว่าเกี่ยวข้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ ห้วงยามนั้นบ้างหรือไม่? ซึ่งประเด็นนี้น่าสืบค้นต่อไปภายหลังให้กระจ่าง

หลักฐานยืนยันได้ดีถึงปรากฏการณ์ที่นักอ่านชาวไทยสนใจภาษามลายูได้แก่ หนังสือ แบบเรียนคำพูดภาษาอังกฤษ-มะลาญ เล่ม 1 ผลงานรวบรวมของครู เอ. เอม. ยอน หรือ J.M.J. ดีพิมพ์ครั้งแรก 50,000 เล่มในปีพุทธศักราช 2479 โดยนายบุญชู แห่งเปรมผลแห่งโรงพิมพ์วิวัฒนะผลจัดพิมพ์จำหน่ายราคาเล่มละ 15 สตางค์ นับว่าเป็นยอดจำนวนพิมพ์ที่สูงมาก ๆ หนังสือเล่มนี้รวบรวมคำศัพท์สามภาษา คือ ไทย-อังกฤษ-มลายูจำนวน 1,500 คำ รูปเล่มเล็ก ๆ ขนาดฝ่ามือ โดยครู เอ. เอม. ยอนได้ฝากถ้อยคำถึงผู้อ่านว่า

“พี่น้องทั้งหลาย

ข้าพเจ้าเห็นว่ายังมีคนไทยเป็นจำนวนมากที่ต้องการเรียนรู้ภาษามลายูและภาษาอังกฤษ เพื่อสนทนากับผู้ที่มาจากต่างประเทศ

ข้าพเจ้าได้รวบรวมภาษาไทย, ภาษามลายู และภาษาอังกฤษ 500 คำ สำหรับเป็นคู่มือของผู้ศึกษา เมื่อท่านได้จดจำได้โดยแม่นยำแล้ว ท่านอาจสนทนาภาษามลายูและภาษาอังกฤษได้ดี

ท่านไม่ควรลืมคำที่เรียนมาแล้ว และหมั่นสนทนากับผู้ที่มีความรู้ ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ถ้าท่านตั้งใจเรียนโดยแท้จริง ท่านจะรู้ภาษามลายูและภาษาอังกฤษภายในกำหนด 2 เดือน หนังสือเล่มเล็กนี้เป็นผู้นำอันแท้จริงของบุตรหลานของท่านด้วย” (เอ. เอม. ยอน, 2479, น. ก-ข)

การจัดทำคู่มือหรือแบบเรียนภาษามลายูไม่เพียงมีจุดประสงค์ถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังคงคาดหวังประโยชน์จากการใช้ภาษานี้ในด้านสื่อสารเพื่อการค้าขายและส่งเสริมการท่องเที่ยว บุคคลผู้เรียบเรียงหนังสือด้วยเจตนาดังกล่าวคือ ปัน แซโก เจ้าของผลงาน ตำรากล่อมภาษามะลาญ ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช 2479 ตีพิมพ์ครั้งที่สองในพุทธศักราช 2481 นายปันยอมรับว่า

ผู้เขียนบทความเห็นว่า
หนังสือคู่มือหรือแบบเรียนภาษามลายูเป็นสื่อสิ่งพิมพ์
ที่เผยภาพความเป็นอิสลามและชาวมุสลิมไว้ค่อนข้างชัดเจน
หาใช่แค่ด้านภาษาที่เราจะค้นพบจากสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้
แต่ยังสามารถถอดรหัสบริบททางประวัติศาสตร์
ที่แอบแฝงอย่างน่าทึ่งเกินคาด

“การที่ข้าพเจ้าพยายามเรียบเรียง “ตำราแบบสนทนาภาษามลายู” ะเพาะในกิจการค้าขายเล่มนี้ ก็เพราะมาเล็งเห็นว่า ภาษามลายูเป็นภาษาที่ทุกคนควรเรียนรู้ไว้บ้าง เพราะการค้าขายของคนไทยและจีนที่อยู่ในเมืองไทยเวลานี้ติดต่อกับมลายูก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้ บางท่านยังใคร่อยากไปเที่ยวแหลมมลายู เพื่อดูความเป็นอยู่ของเขา ก็จำเป็นต้องใช้ภาษามลายูจึงจะเป็นการสะดวก ถ้าหากไม่รู้เสียเลยเป็นเหตุให้เสียเปรียบและเป็น การลำบาก ข้าพเจ้าจึงเรียบเรียงแบบสนทนาในกิจการค้าขาย มาพิมพ์ขึ้นจำหน่ายโดยราคา ย่อมเยาที่สุด เพื่อเป็นคู่มือของนักท่องเที่ยวและพ่อค้าที่ค้าขายติดต่อกับชนชาวมลายูที่อยู่ ใกล้ชิด อาทิเช่น สิงคโปร์ ปีนัง กัวลาลัมเปอร์ ไทรบุรี ไข่แดง อีโบร์ ยะวา นอกจากนี้ที่กล่าวนี้ยังมีอีกหลายแห่งที่เป็นประเทศต้องใช้ภาษามลายู ถึงแม้ในประเทศสยามเรา ก็ยังต้องใช้ภาษามลายูให้เป็นประโยชน์ในการติดต่อซื้อขาย

ที่สุดนี้ ข้าพเจ้าหวังว่า “หนังสือแบบสนทนาภาษามลายู” เล่มนี้ คงจะเป็นประโยชน์ ของท่านดังปรารถนา และถ้ามีผู้นิยมหนังสือนี้มากท่านแล้ว ข้าพเจ้าจะจัดการพิมพ์เพิ่มอีก ต่อ ๆ ไป..” (ปิ่น แซ่โก, 2481, น. (ก)-(ข))

อีกบุคคลหนึ่งผู้มีบทบาทสำคัญในการเรียบเรียงหนังสือความรู้เรื่องภาษามลายูเห็นจะมีพันขุนจรรยา วิชาญ (ยุโสะ มะโรหบุตร) หลานเจ้าเมืองปัตตานี ซึ่งเป็นชาวมุสลิมรุ่นแรก ๆ ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียน ไทยพุทธคือโรงเรียนวัดบวรนิเวศน์ อีกทั้งท่านขุนยังนับเป็นผู้บุกเบิกการเรียนภาษาไทยให้กับเด็กไทยมุสลิม ประวัติความเป็นมาของการที่ขุนจรรยาวิชาญได้เรียบเรียงหนังสือความรู้เรื่องภาษามลายูนั้น พระยาเมธิธิบดี อธิบดีกรมวิเทศาธิการช่วงกลาง ๆ ทศวรรษ 2470 ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเล่าว่า เกิดขึ้นด้วยแนวคิดเดียวกันกับตอนพุทธศักราช 2456 ที่กรมราชบัณฑิตมีการส่งเสริมให้จัดทำ ‘แฮนด์บุ๊ก’ ภาษาจีนขึ้นมา ซึ่งเจ้าพนักงานในกรมราชบัณฑิตเวลานั้นเรียบเรียงสมุดคู่มือภาษาจีนแต่จื๊วขึ้นหนึ่งเล่ม

มีทั้งอักษรไทยและจีนควบคู่กันไปพร้อมบอกสำเนียงการอ่านด้วย ครั้นเกือบสองทศวรรษต่อมา พระยาเมธาธิบดีได้ดำริให้มี ‘แฮนด์บุ๊ก’ ภาษามลายูบ้าง

“มาบัดนี้มีผู้ปรารถนากว่าข้าพเจ้าหลายท่านว่าใครจะได้แบบตำราอย่างนั้น สำหรับเรียนภาษามะลายูบ้าง ข้าพเจ้าเห็นจะเป็นประโยชน์ เพราะมลายูเป็นภาษาที่ใช้อยู่ในแถบใต้พระราชอาณาจักร ตั้งแต่ปัตตานีตลอดลงไปจนถึงป็นังสิงคโปร์ซึ่งเป็นดินแดนติดต่อกับประเทศเรา สมควรที่จะได้รับความส่งเสริมยิ่งนัก จึงได้นำความทั้งนี้กราบทูล พระวรวงศ์เธอฯ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ก็ทรงเห็นชอบด้วย ได้จัดให้รองอำมาตย์ตรีขุนจรรยาวิธาน (ยุโส๊ะ มะโรหบุตร) ป.ป. เรียบเรียงสมุดคู่มือภาษามะลายูเล่มนี้ขึ้น ทำนองเดียวกับสมุดคู่มือภาษาแต่จิ๋ว ที่ต่างกันเป็นข้อสำคัญก็คือ ไม่มีตัวอักษรมะลายูกำกับด้วย เพราะถ้าจะทำดั่งนั้น เห็นไม่สู้จำเป็นเท่าไรนัก ด้วยหนังสือมะลายูไม่มีใครมีแพร่หลายในประเทศเราอย่างอักษรจีนนั้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งตัวพิมพ์อักษรมะลายูไม่ปรากฏว่ามีขายในเมืองเรา ถ้าจะทำให้ได้จริง ๆ ต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศ และจะต้องเที่ยวหาผู้เรียงด้วย จะทำให้ราคาสมุดคู่มือนี้แพงขึ้นโดยใช้เหตุหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใคร่ศึกษาภาษามะลายู และถ้ายังมีข้อความขาดตกบกพร่องหรือผิดพลาดอยู่ที่ตรงไหนอย่างไรแล้ว ขอท่านผู้รู้ได้โปรดกรุณาแจ้งให้ทราบ จะได้รับไว้พิจารณาสำหรับแก้ไขให้ถูกต้องยิ่งขึ้นในการพิมพ์ต่อไปข้างหลัง” (ขุนจรรยาวิธาน, 2475, น. ก-ข)

ในที่สุด หนังสือ สมุดคู่มือ ภาษามะลายู ของขุนจรรยาวิธานจึงตีพิมพ์ออกมาเมื่อพุทธศักราช 2475 ถัดต่อมาเกือบหนึ่งทศวรรษ ในพุทธศักราช 2484 ขุนจรรยาวิธานได้จัดทำหนังสืออีกเล่มคือ ปทานุกรมไทย-มะลายู ซึ่งผู้เขียนบทความคิดว่าน่าจะเป็นการที่หยิบยกเอาเนื้อหาส่วนสุดท้ายของหนังสือเล่มก่อนอย่าง ‘ปทานุกรมคำไทยแปลเป็นมะลายู’ มาขยายความให้กว้างขวางขึ้น ดังที่ท่านขุนเปิดเผยว่า

“มีนักเรียนและครูหลายคนปรารถนากับข้าพเจ้าว่า เวลาติดขัดคำแปลภาษาไทยกับภาษามะลายูแล้ว จะหาที่ค้นไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ถ้าได้รวบรวมปทานุกรมภาษาไทยกับภาษามะลายูให้มีคำมาก ๆ จะเป็นประโยชน์มาก แต่การรวบรวมคำมาก ๆ เช่นนี้ต้องกินเวลานานเวลานี้ก็สำเร็จไปส่วนมากแล้ว หวังว่าในไม่ช้าคงจะได้พิมพ์เป็นเล่ม เพื่อไม่ให้เป็นการลำบากแก่นักศึกษาชั้นต้น ๆ นี้ ข้าพเจ้าจึงได้รวบรวมคำพูดที่ใช้อยู่เสมอแปลเป็นภาษามะลายู รวมประมาณ 2225 คำ พิมพ์ขึ้นเป็นเล่มเล็ก ๆ ก่อน หวังว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ตั้งต้นเรียนไม่มากนักน้อย” (ขุนจรรยาวิธาน, 2484, คำนำ)

พอว่าถึงชาวปัตตานีที่จัดทำหนังสือแบบเรียนเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษามลายูแล้ว หากขุนจรรยาวิธานประหนึ่งตัวแทนชาวมุสลิมที่เป็นสะพานเชื่อมให้ชาวไทยพุทธได้เรียนรู้ภาษามลายูของชาวมุสลิม

พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา)* ก็คงประหนึ่งตัวแทนชาวไทยพุทธที่พยายามเป็นสะพานเชื่อมให้ชาวมุสลิมในพื้นที่ชายแดนภาคใต้หรือมณฑลปัตตานีได้เรียนรู้ภาษาไทย วกย้อนไปกลางทศวรรษ 2450 หนังสือเล่มสำคัญที่พระยาพิบูลย์พิทยาพรรคเรียบเรียงไว้คือ แบบเรียนคำพูดไทยเทียบกับภาษามะลายูของมณฑลปัตตานี ตีพิมพ์ครั้งแรกพุทธศักราช 2455 และตีพิมพ์ครั้งที่สองพุทธศักราช 2473 โดยโรงพิมพ์ศรีหงส์ ผู้เรียบเรียงปรารภว่า

“การที่ได้เขียนคำพูดของคนมะลายูในพื้นที่มณฑลปัตตานีลงเป็นอักษรไทยนี้ เพราะความประสงค์จะให้นักเรียนมะลายูที่เล่าเรียนอ่านหนังสือไทยออกแล้ว ใช้เรียนพูดภาษาไทยได้ หรือนักเรียนไทยที่จะเรียนพูดภาษาในพื้นที่เมืองได้ด้วย พอเป็นหลักยึดเป็นขีดขั้นของผู้เรียนในขั้นต้น ๆ แต่ถ้าจะมีผู้ถามว่า เหตุใดจึงไม่เรียงเป็นคำพูดอย่างภาษามะลายูสิงคโปร์ ซึ่งจะได้ยึดถือเป็นตำราคู่มือของผู้ต้องการฉะนี้ ข้าพเจ้าขอตอบว่า ความประสงค์ของผู้เรียงมีอยู่ข้อเดียว ที่จะชักนำคนมะลายูในพื้นที่มณฑลให้พูดภาษาไทยได้ จึงเรียงเอาตามภาษาที่เขาพูดกันอยู่ในพื้นที่มณฑล ไม่ต้องไปกลับไปภาษามะลายูตานิเป็นคำสิงคโปร์ แล้วกลับมาเป็นภาษาไทยซึ่งจะทำให้เขวหรืออ้อมค้อมในวิสัยที่จะทำ และตำราที่เรียนคำสิงคโปร์ก็มีอยู่แล้ว...” (พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค, 2473, น. 1)

หากยังจำกันได้ ในหนังสือ แบบเรียนพูดมะลายู ของนายเทียน บุตร์พระโกษาธิศหากเน้นย้ำถึงปัญหาในการอ่านคำภาษามลายูที่ให้ระวางตัวการ์นต์ ล่วงสู่พุทธศักราช 2494 มหหมัดอาลี ผู้เรียบเรียงหนังสือแบบหัดพูดภาษามลายู (ด้วยตนเอง) ก็ยังอดเปรยเรื่องนี้มิได้ว่า

“แบบสนทนาภาษามลายูนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามแปลจากต้นฉบับภาษามลายูแท้ ๆ แต่ว่าคำบางคำ ก็มีเขียนไปจากสำเนียงภาษาไทยบ้าง ทั้งนี้ ก็เพราะเหลือความสามารถที่จะหาตัวอักษรไทยมาเขียนได้ถูกต้อง แต่ในที่นี้ข้าพเจ้าก็ได้หมายตัวอักษรการ์นต์ไว้เป็นเวลา ๆ ข้อสำคัญผู้ที่หัดพูดจำเป็นอย่างยิ่ง จะต้องออกเสียงตัวการ์นต์ให้มาก ๆ หน่อย” (มหหมัดอาลี, 2494, น. ก-ข)

ดังได้แสดงข้อมูลพร้อมวิเคราะห์ไปแล้ว ผู้เขียนบทความเห็นว่าหนังสือคู่มือหรือแบบเรียนภาษามลายูเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่เผยภาพความเป็นอิสลามและชาวมุสลิมไว้ค่อนข้างชัดเจน หาใช่แค่ด้านภาษาที่เราจะค้นพบจากสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ แต่ยังสามารถถอดรหัสบริบททางประวัติศาสตร์ที่แอบแฝงอย่างน่าทึ่งเกินคาด อีกทั้งบางที่สิ่งนี้อาจจะช่วยยืนยันแนวคิดของเบนดิคท์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) จากงานศึกษาชิ้นเอกอย่าง Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism หรือใน

* ดูประวัติเพิ่มเติมจาก ประชุมบทสักรวาลเล่นถวายเป็นรัชกาลที่ 5, 2509

พากย์ไทยคือ ชุมชนจินตกรรม ที่ว่ารากฐานนำไปสู่จินตนาการร่วมกันถึงความเป็นชุมชนนั้น เครื่องมือสำคัญ ก็มีแค่ตัวภาษาและวรรณกรรม ฉะนั้น การเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์จึงสามารถหลอมรวมกลุ่มคนให้มาประกอบร่างความรู้และความเข้าใจชุดเดียวกันผ่าน ‘เรื่องเล่า’ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเดียวกัน (เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน, 2552) ในห้วงยามที่ ‘ทุนนิยมการพิมพ์’ (print capitalism) ฮ่องกงรายมาสู่ประเทศสยาม จึงเอื้ออำนวยให้มีการปะทะระหว่างภาษา ซึ่งในเมืองไทยภาษามลายูก็ได้โดดเด่นและต่อรองกับภาษาไทยบนหน้ากระดาษสื่อสิ่งพิมพ์

ตามที่คุณเขียนบทความสำรวจหลักฐานและอธิบายถึงหนังสือคู่มือและแบบเรียนภาษามลายูก่อนพุทธศักราช 2500 มาแล้วพอประมาณ ย่อมประจักษ์ชัดว่าข้อมูลต่าง ๆ ล้วนเป็นประโยชน์ในการศึกษาประเด็นทางประวัติศาสตร์สื่อสิ่งพิมพ์ในสังคมไทยให้ถ่องแท้ยิ่งขึ้นไปอีกหลายแง่มุมนอกเหนือไปจากประเด็นเดิม ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ■

บรรณานุกรม

- จรรยาวิธาน, ชุน. (2475). **สมุดคู่มือ ภาษามะลายู**. พระนคร: โรงพิมพ์กรมวิชาธิการ กระทรวงธรรมการ.
- จรรยาวิธาน, ชุน. (2484). **ปทานุกรม ไทย-มะลายู**. พระนคร: โรงพิมพ์ยี่มศรี.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์.(2546). **บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2435**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นายเทียน บุตร์พระโกษาอิศหาก. (2451). **แบบเรียนพูดมะลายู**. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
- ประชุมบทสังกรวเล่นถวายเป็นรัชกาลที่ 5**. (2509). พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา) ณ เมรุวัดนิกรชนาราม ตำบลอานาเระ อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี วันที่ 30 ตุลาคม พุทธศักราช 2509. พระนคร :โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ปิ่น แซ่โก. (2481). **ตำราล่ามภาษามะลายู**. พระนคร: อักษรเจริญทัศน์.
- พิบูลย์พิทยาพรรค, พระยา. (2473). **แบบเรียนคำพูดไทยเทียบกับภาษามะลายูของมณฑลปัตตานี**. (พิมพ์ครั้งที่2). พระนคร: โรงพิมพ์ศรีหงส์.
- (2468). **ภาษามะลายู แปลเป็นภาษาไทย**. (2468). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พานิชสุภผล.
- มหหมัดอาลี. (2494). **แบบหัดพูดภาษามลายู (ด้วยตนเอง)**. พระนคร: โรงพิมพ์ศึกษานุกุล
- ยอน, เอ. เอ็ม. (2479). **แบบเรียนคำพูดภาษาอังกฤษ-มะลายู เล่ม 1**. พระนคร: โรงพิมพ์วิวัฒนะผล.
- แอนเดอร์สัน, บี. (2557). **ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม [Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism]**. (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์